

ТЕМА 15 Економіко-правові аспекти банкрутства та ліквідації підприємств

1. Загальна характеристика інституту банкрутства підприємств.
2. Сутність процедури банкрутства.
3. Доарбітражне врегулювання господарських спорів.
4. Судове провадження справи про банкрутство.
5. Ліквідація підприємства – банкрута.

1. Загальна характеристика інституту банкрутства підприємств

У світовій практиці законодавство про банкрутство розвивалося за двома принципово різними напрямками. Один із них базувався на принципах **британської моделі**, яка розглядала банкрутство як засіб повернення боргів кредиторам, що, відповідно, супроводжувалося ліквідацією боржника. Інші основи були закладені в **американській моделі**, основна мета якої полягає у реабілітації підприємства і відновленні його платоспроможності.

Однак, останнім часом у законодавстві розвинутих країн спостерігається тенденція до зближення і поєднання обох зазначених принципів. Завдання, яке має вирішувати законодавство про неплатоспроможність, є або відновлення платоспроможності (оздоровлення) боржника, або, як у випадку неможливості його вирішення, проведення справедливого розподілу майнових збитків серед усіх суб'єктів права, чий інтерес можуть бути затронуті неплатоспроможністю боржника.

У світовій практиці існують наступні підходи до визначення цілей процесу банкрутства, основними з яких є:

- стимулювання розвитку бізнесу (підприємництва) і зростання ефективності економіки. Загроза банкрутства суттєво впливає на поведінку ринкових суб'єктів, змушуючи підприємців обережно приймати господарські рішення і підтримувати рівень рентабельності, достатній для обслуговування боргу;

- контроль господарських відносин між окремими суб'єктами ринку, забезпечення рівності прав, зобов'язань та відповідальності. Банкрутство повинно мати загальний характер, поширюючись на всіх без винятку суб'єктів ринку незалежно від організаційно-правових форм господарювання, розмірів, форм власності кредиторів;

- очищення ринку від недієздатних учасників. Інститут банкрутства є одним з інструментів регуляції розвитку ринку, надає завершеність цьому механізму. Саме ринок щоденно змушує одних власників поступатися місцем перед сильнішими конкурентами. Звільняючи ринок від банкрутів, держава захищає суб'єктів ринку від фінансових втрат, навмисного нанесення збитків;

- справедливий розподіл грошових коштів, отриманих від продажу майна банкрута, між кредиторами. Це сприяє ранжуванню кредиторів, тобто визначенню пріоритетів для задоволення їхніх претензій при недостатній кількості майна боржника. Пріоритетність задоволення претензій встановлюється з врахуванням необхідності і ступеня захисту окремих кредиторів, виходячи з інтересів держави (оплата судових витрат і податків), населення (виплата заробітної плати, соціальної допомоги, компенсаційних збитків життю і здоров'ю);

- створення умов для відновлення бізнесу у випадку доцільності і бажання власників підприємства. Як було зазначено, фінансова неспроможність підприємства, поперше, може бути тимчасовою, коли вартість активів перевищує боргові зобов'язання

перед кредиторами. По-друге, ситуація банкрутства може бути наслідком співпадання негативних зовнішніх та внутрішніх факторів, управлінських помилок тощо. У цій ситуації підприємству необхідно дати шанс вижити і відновити свою діяльність.

Закон "Про банкрутство" повинен виконувати три основ функції:

1. Служити механізмом запобігання непродуктивному використанню активів підприємств.

2. Бути інструментом реабілітації підприємств, які опинилися на межі банкрутства, однак мають значні резерви для успішної фінансово-господарської діяльності в майбутньому, як правило, така реабілітація передбачає фінансову реорганізацію.

3. Сприяти якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів.

2. Сутність процедури банкрутства

Відповідно до Закону про банкрутство щодо боржника застосовуються такі судові процедури:

- розпорядження майном боржника;
- санація боржника;
- мирова угода;
- ліквідація банкрута.

Окрім цього введена позасудова процедура відновлення платоспроможності боржника і в окремих випадках процедури банкрутства застосовуються за спрощеною схемою.

Згідно з визначенням, що застосовуються у Законі про банкрутство, **процедурою розпорядження майном боржника** є система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника, а також проведення аналізу його фінансового становища.

Мирова угода укладається між боржником та кредитором (кредиторами) про відстрочку та/або розстрочку або припинення зобов'язання за угодою сторін.

Санацією вважається система заходів, що здійснюється під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації. Метою процедури санації є оздоровлення фінансового становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Процедура ліквідації визначається після визнання боржника банкрутом і спрямована на припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна. Ліквідація може бути добровільною, коли боржник сам звертається до господарського суду із заявою про визнання його банкрутом із наступною ліквідацією його майна та примусовою, коли кредитори наполягають на ліквідації боржника.

4. Доарбітражне врегулювання господарських спорів

Доарбітражне врегулювання спорів полягає у зверненні кредитора до дебітора з письмовою претензією про відшкодування заборгованості.

У претензіях зазначаються:

- реквізити заявника претензії та підприємств, на адресу яких направляється претензія; дата та номер претензії;
- обставини, на підставі яких заявляється претензія; докази, які підтверджують ці обставини;
- вимоги заявника;
- сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовому оцінюванню;
- перелік документів, які додаються до претензії.

Розглядаючи претензію, підприємства та організації в разі потреби звіряють розрахунки, здійснюють експертизу або вдаються до інших дій, щоб забезпечити доарбітражне врегулювання спору. Підприємства та організації, до яких надійшла претензія, зобов'язані задовольнити обґрунтовані вимоги заявника.

Про результати розгляду претензії повідомляються письмово, наводячи таку інформацію:

- повну назву та поштові реквізити підприємства (організації), яке дає відповідь, і підприємства (організації), якому вона надсилається; дату і номер відповіді; дату і номер розгляду претензії;
- коли претензія визнана повністю або частково – визнану суму, номер і дату платіжного доручення та перерахування цієї суми чи строк та спосіб задоволення претензії, якщо вона не підлягає грошовому оцінюванню;
- коли претензія відхиляється повністю або частково - мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи;
- перелік доданих до відповіді документів та інших доказів.

Можливі чотири варіанти дій контрагента після одержання претензії:

- одержувач претензії не дав жодної відповіді на претензію;
- заявник одержав лист-відповідь, в якому претензію відхилено повністю або частково;
- претензію визнано повністю або частково, але не повідомляється про перерахування визнаної суми;
- претензію визнано і заборгованість погашено - спір вважається врегульованим.

У разі коли претензія лишилася без відповіді або була відхилена, заявник змушений звертатися до господарського суду з позовною заявою про стягнення заборгованості.

Якщо претензію визнано повністю або частково, але з якихось причин кошти на розрахунковий рахунок кредитора не надійшли, заявник претензії через 20 днів від дня одержання відповіді має право подати до банку розпорядження про списання у безспірному порядку визнаної боржником суми. До розпорядження додається відповідь боржника, а якщо в ній не зазначено розміру визнаної суми, то й копію претензії. У разі неплатоспроможності боржника кредитор через місяць з дня отримання позивної відповіді на претензію (але не раніше ніж через 3 місяці з дня настання терміну платежу за договором, актом чи іншими документами) вправі звернутися до господарського суду із заявою, порушивши справу про банкрутство неспроможного боржника.

5. Судове провадження справи про банкрутство

Етапи проходження справи згідно Закону про банкрутство.

1. Подання заяви про порушення справи про боржника.

- Кредитори (в тому числі органи державної та муніципальної влади, працівники

підприємства);

- Спільна заява кредиторів;
- Боржник.

2. Постанова про порушення справи про банкрутство

- Призначення керівника майном;
- Призначення дати проведення підготовчого засідання суду;
- Введення мораторію на задоволення вимог кредиторів.

3. Підготовче засідання господарського суду

- Оцінка відповіді боржника;
- Призначення проведення експертизи фінансового стану підприємства;
- Визначення ознак неплатоспроможності боржника;
- Зобов'язання позивача опублікувати в установленому законодавством порядку оголошення про порушення справи про банкрутство;

- Визначення: дати складання розпорядником майна реєстру вимог кредиторів; дати попереднього засідання, дати скликання перших загальних зборів кредиторів; дати засідання суду, на якому буде прийнято постанова про санацію боржника або про визнання його банкрутом.

4. Попереднє засідання господарського суду

- Розгляд реєстру вимог кредиторів і вимог, по яких були заперечення боржника і які не були внесені в реєстр;
- Визначення розміру визнаних судом вимог кредиторів включених розпорядником майна в реєстр кредиторів і затвердження реєстру.

5. Проведення зборів кредиторів і створення комітету кредиторів. Звернення в господарський суд з наступними питаннями:

- Початок процедури санації;
- Складання мирової угоди;
- Визнання боржника банкрутом і початок ліквідаційної процедури.

6. Заключне засідання господарського суду

- Постанова про проведення санації боржника і призначення керівника санацією;
- Постанова про складання мирової угоди;
- Постанова про визнання боржника банкрутом і початок ліквідаційної процедури.

Справи про банкрутство підвідомчі господарським судам України і розглядаються за місцезнаходженням боржника. Провадження у справі здійснюється за правилами, встановленими Господарським процесуальним кодексом України.

Господарський суд приймає заяву про порушення провадження у справі про банкрутство до розгляду у разі дотримання наведених нижче вимог.

По-перше, боржник як суб'єкт підприємницької діяльності має бути включений до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (для юридичної особи) чи Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності (для фізичної особи).

По – друге право на подання заяви кредитор отримує через три місяці з моменту настання встановленого строку виконання грошових зобов'язань перед кредиторами, у тому числі зобов'язань щодо здійснення обов'язкових платежів.

По-третє, вимоги до боржника повинні бути грошовими. Такими зобов'язаними можуть бути заборгованість за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів, борг до бюджету та вимоги щодо виплати заробітної плати. Не включає до числа таких кредиторів особи з вимогами щодо заборгованості по відшкодуванню шкоди, заподіяної життю та здоров'ю, а також деякі інші категорії кредиторів.

По-четверте, необхідною умовою прийняття заяви про порушення провадження у справі про банкрутство є безспірність вимог. Це грошові вимоги кредиторів, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника. До складу цих вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції.

По-п'яте, не можуть подаватися заяви по зобов'язаннях, за якими досягнуто згоди про їх припинення чи заміну, - такі зобов'язання вважаються погашеними. Заяви, побудовані на таких вимогах до боржника, суд має відхилити.

По-шосте, справа про банкрутство порушується господарським судом у тому разі, якщо вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати.

У випадку коли вимоги заявника є меншими за встановлені законодавством про банкрутство кредитори можуть об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду зі спільною заявою. Таку заяву підписують усі кредитори, які об'єднали свої вимоги.

6. Ліквідація підприємства – банкрута

Ліквідаційна процедура розпочинається з моменту визнання боржника банкрутом, у разі неможливості відновити його платоспроможність або недосягнення домовленості про укладення мирової угоди.

Строк ліквідаційної процедури не може перевищувати дванадцять місяців.

З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і початку ліквідаційної процедури:

- підприємницька діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу;
- строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута та зобов'язання щодо сплати податків і обов'язкових платежів вважається таким, що настав;
- припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банкрута;
- відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;
- укладання угод, пов'язаних з відчуженням майна банкрута чи передачею його майна третім особам, допускається в межах цієї процедури;
- скасовується арешт, накладений на майно банкрута, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника, а накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;
- вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури;
- виконання зобов'язань боржника, визнаного банкрутом, здійснюється за правилами, встановленими законодавством про банкрутство.

З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і початку ліквідаційної процедури припиняються повноваження органів управління банкрута та розпорядження його майном. Керівник банкрута звільняється з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства. А також припиняється повноваження

власника (власників) майна банкрута, якщо цього не було зроблено раніше.

З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет.

У постанові про визнання боржника банкрутом господарський суд розпочинає ліквідаційну процедуру, призначає ліквідатора. Господарський суд має право призначити ліквідатором особу, яка виконувала повноваження розпорядника майна та/або керуючого санацією боржника. Ліквідатор (ліквідаційна комісія) виконує свої повноваження до завершення ліквідаційної процедури.

За клопотанням ліквідатора, погодженим з комітетом кредиторів, господарський суд призначає членів ліквідаційної комісії.

Ліквідатор з дня призначення фактично виконує повноваження керівника (органів управління) банкрута - здійснює управління та розпорядження майном банкрута.

Протягом п'ятнадцяти днів з дня призначення ліквідатора відповідні посадові особи банкрута зобов'язані передати бухгалтерську та іншу документацію банкрута, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності банкрута ліквідатору.

Дії ліквідатора (ліквідаційної комісії) можуть бути оскаржені в господарському суді власником майна (органом, уповноваженим управляти майном) банкрута; особою, яка відповідає за зобов'язаннями банкрута; кожним кредитором окремо або комітетом кредиторів; особою, яка, посилаючись на свої права власника або іншу підставу, передбачену законом чи договором, оспорує правомірність віднесення майнових активів або коштів до ліквідаційної маси.

Ліквідатор надає комітету кредиторів щомісячний звіт про свою діяльність.

У разі невиконання або неналежного виконання ліквідатором своїх обов'язків господарський суд за клопотанням комітету кредиторів може припинити повноваження ліквідатора і за пропозицією комітету кредиторів призначити нового ліквідатора.

Усі види майнових активів банкрута, які належать йому на правах власності або повного господарського відання на дату початку ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси. Об'єкти державного житлового фонду, дитячі дошкільні заклади та об'єкти комунальної інфраструктури в разі ліквідації підприємства передаються до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов.

Відсутність у банкрута майна, на яке може бути звернене стягнення, повинна бути підтверджена поданим господарському суду в установленому порядку ліквідаційним балансом, що може стати підставою для винесення ухвали про ліквідацію юридичної особи-банкрута.